MAKTAB O‘QUVCHILARINING KASB TANLASHIDA PSIXOLOGNING O’RNI

Sultonova Shoxista Sadritdinovna
Toshkent viloyati Zangiota tumani 1- maktab psixologi

Annotatsiya: Mazkur maqolada maktab o‘quvchilarining kasb tanlash jarayonida psixologning o‘rni va ahamiyati yoritilgan. O‘quvchilarning qiziqishi, qobiliyati, individual xususiyatlari hamda psixologik holatini aniqlash orqali ularga to‘g‘ri kasb tanlashda ko‘mak berish masalalari tahlil qilingan. Shuningdek, kasbga yo‘naltirish ishlarida psixologik diagnostika, suhbat, trening va maslahat metodlarining samaradorligi ochib berilgan. Maqolada o‘quvchilarning kelajak kasbini ongli ravishda tanlashida psixologik qo‘llab-quvvatlashning muhim jihatlari hamda ota-ona, o‘qituvchi va psixolog hamkorligining ahamiyati haqida fikr yuritilgan.

Kalit so‘zlar: kasb tanlash, maktab psixologi, kasbga yo‘naltirish, o‘quvchi shaxsi, psixologik diagnostika, qiziqish, qobiliyat, motivatsiya, psixologik maslahat, kasbiy rivojlanish, o‘quvchilar psixologiyasi.

Kirish

Bugungi globallashuv va texnologiyalar jadal rivojlanayotgan davrda yoshlarning kelajak kasbini to‘g‘ri tanlashi jamiyat taraqqiyotining muhim omillaridan biri hisoblanadi. Ayniqsa, maktab o‘quvchilarining kasb tanlash jarayoni ularning nafaqat kelajakdagi mehnat faoliyatiga, balki shaxs sifatida shakllanishiga, jamiyatda o‘z o‘rnini topishiga ham bevosita ta’sir ko‘rsatadi. Shu sababli umumta’lim maktablarida kasbga yo‘naltirish ishlarini samarali tashkil etish va bu jarayonda psixologning faol ishtirokini ta’minlash dolzarb masalalardan biri sanaladi. Kasb tanlash inson hayotidagi eng muhim va mas’uliyatli qarorlardan

biridir. Har bir o‘quvchining qiziqishi, qobiliyati, xarakteri, dunyoqarashi hamda psixologik xususiyatlari turlicha bo‘lgani sababli ularga individual yondashuv asosida yordam ko‘rsatish talab etiladi. Aksariyat hollarda o‘quvchilar kasb tanlashda ota-onalar ta’siri, tengdoshlari fikri yoki jamiyatdagi stereotiplarga tayanib qaror qabul qiladilar. Bu esa kelajakda kasbidan qoniqmaslik, o‘z imkoniyatlarini to‘liq namoyon qila olmaslik kabi muammolarni yuzaga keltirishi mumkin. Shu nuqtayi nazardan maktab psixologining vazifasi o‘quvchilarning ichki imkoniyatlarini aniqlash, ularni kasb tanlashga psixologik jihatdan tayyorlash va ongli qaror qabul qilishiga ko‘maklashishdan iboratdir. Maktab psixologi kasbga yo‘naltirish jarayonida turli psixodiagnostik metodlar, suhbatlar, kuzatishlar, trening va maslahatlar orqali o‘quvchilarning individual xususiyatlarini o‘rganadi. Psixolog tomonidan olib boriladigan bunday ishlar o‘quvchilarning qiziqishi va qobiliyatiga mos kasbni tanlashiga yordam beradi. Shuningdek, psixolog o‘quvchilarda o‘ziga bo‘lgan ishonchni shakllantirish, motivatsiyani oshirish hamda kelajak rejalari haqida aniq tasavvur hosil qilishda muhim rol o‘ynaydi. Bugungi kunda ta’lim tizimida kasbga yo‘naltirish ishlarini takomillashtirish, o‘quvchilarni zamonaviy kasblar bilan tanishtirish va ularning kasbiy kompetensiyalarini rivojlantirishga alohida e’tibor qaratilmoqda. Chunki mehnat bozori talablariga mos, raqobatbardosh va ijodkor kadrlarni tayyorlash jamiyatning iqtisodiy va ijtimoiy rivojlanishiga xizmat qiladi. Shu bois maktab psixologining kasb tanlashdagi faoliyati o‘quvchilarning kelajakdagi muvaffaqiyati uchun mustahkam asos yaratadi.

Asosiy qism

Maktab o‘quvchilarini kasbga yo‘naltirish jarayoni murakkab va ko‘p bosqichli faoliyat hisoblanadi. Ushbu jarayonda o‘quvchilarning yosh va individual xususiyatlarini hisobga olish muhim ahamiyat kasb etadi. Chunki har bir o‘quvchi o‘zining qiziqishi, intilishi, qobiliyati va psixologik imkoniyatlariga ega. Shu

sababli kasb tanlashda bir xil yondashuv emas, balki individual psixologik yordam zarur bo‘ladi. Aynan shu jihatda maktab psixologining o‘rni beqiyosdir. Psixolog o‘quvchilarning qiziqishlari va moyilliklarini aniqlash maqsadida turli psixodiagnostik metodlardan foydalanadi. Jumladan, so‘rovnomalar, testlar, suhbatlar, kuzatish metodlari hamda psixologik treninglar orqali o‘quvchining kasbiy qiziqishi o‘rganiladi. Bu usullar yordamida o‘quvchilarning qaysi sohada o‘z imkoniyatlarini samarali namoyon qila olishi aniqlanadi. Masalan, ayrim o‘quvchilar texnik yo‘nalishlarga qiziqsa, boshqalari ijodiy yoki ijtimoiy sohalarga moyillik bildirishi mumkin. Psixolog ana shu qobiliyat va qiziqishlarni to‘g‘ri tahlil qilgan holda o‘quvchiga mos tavsiyalar beradi.

Kasb tanlashda motivatsiya muhim omillardan biri hisoblanadi. Ba’zi o‘quvchilar kasbni moddiy manfaat yoki ota-onasining xohishiga ko‘ra tanlaydi. Bu esa kelajakda kasbidan qoniqmaslik, stress va ruhiy tushkunlik holatlariga olib kelishi mumkin. Psixologning asosiy vazifalaridan biri o‘quvchilarda ichki motivatsiyani shakllantirish, ularning mustaqil fikrlashi va ongli ravishda qaror qabul qilish ko‘nikmalarini rivojlantirishdan iboratdir. Psixologik suhbat va treninglar orqali o‘quvchilarda o‘z kuchiga ishonch, maqsad sari intilish va kelajak uchun mas’uliyat hissi shakllantiriladi. Maktab psixologi kasbga yo‘naltirish jarayonida ota-onalar bilan ham yaqindan hamkorlik qiladi. Chunki ayrim ota-onalar farzandining qiziqishi va imkoniyatlarini inobatga olmasdan, o‘z istagidagi kasbni tanlashga majbur qilishi mumkin. Bunday holatlarda psixolog ota-onalarga pedagogik-psixologik tavsiyalar berib, farzandning individual xususiyatlarini tushuntiradi. Ota-ona, o‘qituvchi va psixolog hamkorligi o‘quvchining kasb tanlash jarayonini yanada samarali tashkil etishga xizmat qiladi. Shuningdek, psixolog o‘quvchilarni zamonaviy kasblar, mehnat bozori talablari hamda yangi texnologiyalar asosida shakllanayotgan kasblar bilan tanishtirib boradi. Hozirgi davrda axborot texnologiyalari, sun’iy intellekt, raqamli iqtisodiyot va xizmat ko‘rsatish sohalariga bo‘lgan ehtiyoj ortib bormoqda. Shu sababli o‘quvchilarga

zamonaviy kasblar haqida to‘liq ma’lumot berish, ularning kelajakdagi raqobatbardoshligini oshirishda muhim omil hisoblanadi. Kasbga yo‘naltirish ishlari faqatgina yuqori sinflarda emas, balki boshlang‘ich va o‘rta sinflardan boshlab bosqichma-bosqich olib borilishi maqsadga muvofiqdir. Chunki bolalik davridan boshlab o‘quvchilarning qiziqishlari va iste’dodlarini rivojlantirish kelajakdagi kasbiy shakllanish uchun mustahkam zamin yaratadi. Turli kasblar haqida suhbatlar, uchrashuvlar, treninglar, ekskursiyalar va amaliy mashg‘ulotlar o‘quvchilarda kasblarga nisbatan ijobiy munosabatni shakllantiradi. Bundan tashqari, psixolog o‘quvchilarning emotsional holatini nazorat qilishda ham muhim rol o‘ynaydi. Kasb tanlash jarayonida ayrim o‘quvchilarda qo‘rquv, ikkilanish, o‘ziga ishonchsizlik kabi psixologik muammolar yuzaga kelishi mumkin. Psixolog bunday vaziyatlarda individual maslahatlar va psixokorreksion mashg‘ulotlar orqali ularga yordam beradi. Natijada o‘quvchilarning ruhiy barqarorligi mustahkamlanib, kelajak kasbiga nisbatan ijobiy munosabati shakllanadi.

Xulosa

Xulosa qilib aytganda, maktab o‘quvchilarining kasb tanlashida psixologning o‘rni nihoyatda muhim hisoblanadi. Chunki kasb tanlash insonning kelajak hayoti, shaxsiy rivojlanishi va jamiyatdagi o‘rnini belgilovchi muhim omillardan biridir. O‘quvchilarning qiziqishi, qobiliyati, intilishi va psixologik xususiyatlarini chuqur o‘rganish orqali ularga to‘g‘ri yo‘l-yo‘riq ko‘rsatish psixologning asosiy vazifalaridan sanaladi. Maktab psixologi tomonidan olib boriladigan psixodiagnostik ishlar, treninglar, suhbatlar va maslahatlar o‘quvchilarning o‘z imkoniyatlarini anglashiga, mustaqil fikrlashiga hamda ongli ravishda kasb tanlashiga yordam beradi. Shuningdek, psixolog o‘quvchilarda o‘ziga bo‘lgan ishonchni shakllantirish, ichki motivatsiyani rivojlantirish va kasbiy maqsadlarni aniq belgilashda ham muhim rol o‘ynaydi. Kasbga yo‘naltirish jarayonida ota-ona, o‘qituvchi va psixolog hamkorligi alohida ahamiyatga ega.

Ushbu hamkorlik orqali o‘quvchining individual imkoniyatlari hisobga olinadi va uning qiziqishiga mos kasb tanlashiga sharoit yaratiladi. Ayniqsa, zamonaviy kasblar va mehnat bozori talablarini o‘quvchilarga to‘g‘ri tushuntirish bugungi kunning dolzarb vazifalaridan biridir. Shu bois umumta’lim maktablarida kasbga yo‘naltirish ishlarini yanada takomillashtirish, psixologik xizmat samaradorligini oshirish hamda o‘quvchilarning kasbiy kompetensiyalarini rivojlantirish muhim ahamiyat kasb etadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati

1. Karimova V.M. Psixologiya. – Toshkent: O‘qituvchi, 2019.
2. G‘oziev E.G‘. Yosh davrlari psixologiyasi. – Toshkent: Universitet, 2018.
3. Nishonova Z.T. Rivojlanish psixologiyasi va pedagogik psixologiya. – Toshkent: O‘zbekiston faylasuflari milliy jamiyati nashriyoti, 2017.
4. Davletshin M.G. Pedagogik psixologiya asoslari. – Toshkent: TDPU nashriyoti, 2020.
5. Vohidov M.V. Bolalar va o‘smirlar psixologiyasi. – Toshkent: O‘qituvchi, 2016.
6. Musurmonova O. Oila ma’naviyati va tarbiya asoslari. – Toshkent: Fan, 2019.
7. To‘xtaboyeva M. Psixologik maslahat va profilaktika ishlari. – Toshkent: Innovatsiya, 2021.